

րազմին քննութեան ենթարկելով այս եղա-
կացութեան կը հասնինք թէ «այն անանցը
հին ընտիր մատենագրութեան մէջ ոչ միայն
«խեղ ցանց», ե, այլ եւ շեռագրաց բաղդա-
տութեամբ կարելի է ապացուցանել, թէ այդ
խեղ ցանցը օրինակներն ալ յետսամուտ են,
ուրեմն եւ Նորայրին յառաջ բերած — ոչ ամ-
բողական — վկայութիւններն՝ հին գասական
չեն:

Եւ այս դատաստանը յանդուգն պիտի
լնկատուի ամէն անոնցմէ, որոնք առիթ ունեցած
են բաղդատել շեռագիրներ: շեռագրաց տար-
բերութիւններն աչքէ անցնելով շատ դիւրաւ
կը նկատենք երեւոյթ մը. մինչ ընտրելագոյն եւ
հնագոյն ձեռագիրներն ոսկեգարեան հայերէնի
հոգեղն առանձնապատկ պէսպէս ձեւերով
կ'ունենան «սորաւոր», «սորաւոր», ելլա-
ւոր», «սորաւոր»... ոչ-ընտիր ձեռագիրները՝
չեղելով սկզբնագիր օրինակէն եւ այսու, Այս-
նանի հետ խօսելով, «իրենք իրենց միակ
մնալով», կը կորսնցնեն իրենց ուղղութիւնը եւ
ուղղակի կը դիմեն միաձեւութեան ռակակական
հակամարտ, մեր նիւթին մէջ՝ «այն անանցին»:

Օրինակներով հաստատենք մեր բանքը:
1. Հ. Գաթրճեանի հրատարակած Սրբազան Պա-
տարագամատայրին Բարսեղեան ոսկեգարեան Պա-
տարագիրն — «փրկեաց (գնեց) ի մելուրութենէ կաւ-
պաշտութեան» (էջ 134) նախագատութիւնը Մ
շատ խելճ օրինակը այլակերպելով կ'ընթեռնու-
«Որ փրկեաց գնեց ի խաւորայն կապապատութենէ»
Բ. «Իրախանի երկուստեք, (տար) իրէն «սորա-
ւոր» (անգ. 146) Մ օրինակը կ'ընթեռնու «իւրիւնայն»,
ինչպէս որ քիչ մը վեր «անաւոր», ոսկեգարեան
բառը նոյն օր-ք կ'ընթեռնու «անաւոր», որ
ոսկեգարեան չէ. Բ. Մ օր. 132 էջն մէջ «սորաւոր»
նախագատութիւն մը այլայլելով «ճանապարհոր-
դեաց քնդ ամենայն իւր ՄԱՐԴԻԱՍԵԻՆ ինչոյն»
նախագատութիւնը կը կարկատէ, որ ի հարկէ միւս
օրինակներուն մէջ գոյութիւն չունի: Այս տար-
բերութիւններէ զրգեալ Գաթրճեան շատ իրաւամբ
դ. կ'ուղղէ նոյն Գրոց «կատարել աստուածայն
խորհուրդ» (էջ 150) աստուածայն անանցով,
կցելով հետեւեալ ծանօթութիւնը թէ «Շեռա-
գրաց աստուածայնը կ'ուղղենք կարգաւ աստուած-»

1 Այդ, էջ 217-219.

2 «Չարանք չէ որ (ԺԱ. Գրու) ամենէն աւելի
արդիւնաւոր (մատենագիր)ներն ալ՝ որ հետեւողութեան
լուր շատ պիտի բռնած կ'երթան, լուս ալ դիւրաւ կը
գիծեն եւ ուղղութիւնն անմիջապէս կը կորսնցնեն» որ
իրենք իրենց միակ որ մնան, եւ ուր որ նաեւ սող եւ
սող, երես առ երես նախնացմէ օրինակելով գոհ կ'ըլլան,
նշգրտաւ հայգարան են մինչեւ օր. նախութեան վերջ կամ
ցարժօր օր թիւում» յատկապէս լա՛ խորհուրդայն լն
համարձեցն: Այստեան. քննակ. քերակ. նախաշարժ.
էջ 138:

Ելլի, սոյն թարգմանութեան լեզուին բերման
աւելի հաւատարիմ մնալու համար Գրքագրաց
մէջ շատ ցանցաւ չէ «աստուածայն» բառն «սա-
տուածայն» բառով փոխանակելու: 2. Եւագրի
նոր հրատարակութեան մէջ (աստուածայն եւ
մարդկօրէն բառերու տակ տարբերութիւններ չկան)
123 էջի «խաւոր» գասականը, Բն օրինակները
կը կարդան «խաւորայն»: 3. Նմանապէս Եւագրայ
եկեղեցական պատմութեան «Սկիզբն արարից...
ի վերին եւ ի սրանչելի աստուածութենէ անտի
Քրիստոսի» (էջ 6) նախագատութիւնը մեր Մատ.
49. շեռագիրը աղաւաղելով կ'ընթեռնու «ի վերին
եւ աստուածայն օրանչելութենէ անտի Քրիստոսի»
(թղ. 3ա): Գաթրճեան 4. Սերբեհանու «մի թերա-
հատեցուց որ «սորաւոր» ծննդեանէ» (էջ 6)
խօսքը, մեր Մատ. 217 եւ 515 յոռի եւ նորագոյն
ձեռագիրները կը փոխեն եւ կը կարդան «սորաւ-
որայն»: Այսպիսի փոփոխութիւններով անշուշտ
մուտ գտած է Սերբեհանու մէջ «սորաւորայն»
ստեպ կիրառութիւնը. համա. «սորաւորայն ար-
դարութիւն» էջ 12. «սորաւորայն առաջեալ»
էջ 21. «սորաւորայն պատգամք» էջ 29. «սա-
րաւորայն օրենք» էջ 200, «սորաւորայն
սանձ» էջ 200: 5. Գուպի «այն ձգտանք զպա-
պի երեւոյթը աւելի ցայտուն կը նշմարուի Աղա-
թանդեղեցայ նոր հրատարակութեան մէջ: Ընտիր
օրինակներու ձեւաշատ վերջաւորութիւնները մաս-
նաւորապէս ԱՐ օրինակներ «այն միաձեւ անանցով
զրեթէ մշտ կը փոփոխեն. ... բոլոր ձեռագիրներու
«սորաւոր» էր իւրհարդ» (էջ 146) հակառակ է՝
ոչ այնչափ հաւատարիմ ձեռագիրն, ունի «սորա-
ւորայն», Բ. «սորաւոր» վարդապետութեան»
ԱՐ. օր. կը կարդան «սորաւորայն», Բ. «սորաւ-
որ» ճանապարհացն, 8 օր. ունի «սորաւորայն»
Բ. «սորաւոր» էր (էջ 402) ըստ իրենց սովոր-
ութեան ԱՐ օր. կը կարդան «սորաւորայն» նոյն-
պէս է. «սորաւոր» (էջ 284, 299, 306, 333,
341, 353, 366) գասական սովորական մասնիկը
նոյն երկու օր. կ'այլալեն ու կը կարգան միշտ «սա-
րաւորայն», add՝ օրին. միայն անգամ մը (էջ 309)
չ. «սորաւոր» գոյութիւն (էջ 204) ԱՐ կ'ըն-
թեռնու «սորաւորայն» ինչպէս նաեւ է. «սորա-
ւոր» (էջ 204), Բ. Վենետ. տպ. (էջ 233)
«սորաւոր» իւրհարդ: Բ. Նորայր յառաջ
կը բերէ, միւս ձեռագիրները միաբերան կ'ընթեռ-
նու «սորաւոր» էր, Բ. Նախագարին նոր հրատ-
րանքին մէջ սարգած է անգամ կը «սորաւոր»
մասնիկը (էջ 149), զոր Բ ԱՐ կ'ընթեռնու գար-
մանայն կերպով «սորաւոր» էր եւ Վենետ.
տպ. (էջ 218) «սորաւոր» էր. Բ. «արժանի երեւ
սորաւոր» էր շնորհացն, Գ. կ'ընթեռնու հոս
«սորաւոր» էր. «սորաւոր» էր հոգեւոր» ab
«սորաւոր» էր. «լեւել սորաւոր» էր բանին»

1 Այս մեր բանքը աւելի կը հաստատուի այնու օր
Սերբեհանու ձեռագրէ քաղածոյք են ձեռագիրներէ, եւ
ձեռագիրներու մէջ գտնուող ձեռագրան գրածները
սովորաբար խանգարան են «որովհետեւ իրեն հասա-
րակաց ինչ համարուած են, եւ ամէն մարդ ուզածին պէս
կը գործածէ փոխել, աւելցնել, պակսեցնելով, պար-
զելով եւ այլն. Հատենաւ. Ընթերց. Ա. տպ. էջ 51:

ԱՐ «առաջադրել», նմանապես «ի հարառակառա-
դրանքով» (էջ 322) ԱՐ «առաջա-
դրել», համառ. նաեւ էջ 352, 353, 374 ուր
«առաջադրել» դիմաց ԱՐ օր. ունին «առաջա-
դրել», — թեպէտեւ եւ «արդար» Ազգայնականացեալ
բերած շորս արդարեւ նման արդարեւ ըն-
թերցուած չի ծանշար նոր հրատարակութիւնը,
սակայն այս բառին մէջ ալ միանշանակութեան բերումն
սկի յայտնի է. օրինակի համար. ի. «արդար»-նաեւ
մարմին», (էջ 185) Ա ճառքնորդը եւ ԱՐ օրին. կը
կարգան «արդար»-ն. մերկանալ զհետեւի ինչ արդ-
ար» (էջ 308) ԱՐ. «արդար» եւ վերապէս
«ի տարակրթիւն արդար»-նաեւ կարգացն (էջ 299)
Եւ կը փոխի եւ կը կարգայ միակողման «արդար»-ն.
ի. — Ազգայնականացեալ թի նոր եւ թի վերեւ.
հրատ. հաւասարապէս ունին «ի խառն»-ն ծանա-
պարհ (էջ 125, վերեւ. 182) զոր նորայր չէ
սխալ, թի 308 ձեռագրիներն նոյնը կ'ուղղեն եւ
կ'ընթերցեն «խառն»-ն. ի. — «ի խառն»-ն ալ
միով ազգացն հեթանոսաց, Ա ճառքնորդը պաշտ-
խելով կը կարգայ «ի խառն»-ն, իրաւար ուրեմն
իմաստ. թի 17 «խառն»-ն ամպ երեւի, աղաւաղ
նախագաւառութիւնը ուղղեն կը համարի Հատըն-
տիւրի Հեղինակը «խառն»-ն. ի. Բաց ատի «մեռ-
խաղ ստուերացն խառն»-ն թանձրութեան նոսրեալ
է ի վրայ ձեռայ աշաղ արտին» (Ազգայն էջ 122) Ե
օր. ունին «խառն»-ն. հայած էր զգոր «խառն»-ն
(էջ 458) Ե ճառքնորդը «խառն»-ն. ի. թի. Նո-
րայրի Ազգայնականացեալ բերած «այնքեան մին ալ
«անգլի»-ն (էջ 127, վերեւ. 134), նոր հրատ.
«յանքեան թի անգլ»-ն ընթերցուածն աւելի ուղիղ
է, այսպէս ունին նաեւ թի 308 ձեռագրիները, ԱՐ
«անգլ»-ն. ի. Գ միայն «անգլ»-ն. ի. «ի սահման
ծիւսնաց անգլ»-ն միջկէն այնպէս, (անգլ 139,
վերեւ. 203) մասնաւոր տարբերութիւն մը շուրհին
հոս ձեռագրիները, եւ դարմանայ չէ, բայտ որում,
ինչպէս վերն ալ շեշտեցինք, — այն մասնիկը տե-
ղական ածանց կը չինէ գաղաղակ հայերէնի մէջ,
համառ. անգլ»-ն, վերջ. 146. Եւստիայն, Երեւ.
103. լեռնայն, Օրին. ԺԱ. 11, Բաշարայն Զարար.
Ի 7. Նոյն, Բարս. 151 եւայլն. վերջապէս թի.
«արտ. առաջադրել» կերպարանաց, նախագաւառ-
ութիւնը, զոր նորայր մէջ բերած է, Ե օր. միայն
կ'ընթերցեն. «առաջ»-ն, որ աւելի վաւերական է:

Այս վկայութիւնները թեպէտ աղտակալի
են եւ շատ ցամաք, սակայն կը ցուցնեն վճռա-
կան կերպով թէ դասական միւս մատենագրու-
թեանց մէջ վարդապետին ցրումը — այն ածանց-
ներն ալ այսպիսի հեղմանց կը սպասեն, որ
անշուշտ կ'իրականանայ երբ ձեռագրաց համա-
մատական հրատարակութիւններ հրապարակ
ելեն:

4. ԱՐԻՍՏԱՆԿԱՆ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

1 Հատընտի ընթերց. 397.

ԱԶԳԱՅԻՆԱԿԱՆ

Մ. ԽՈՐԵՆՆԵՐԻՆՑ «ՈՐԹՔ», ԲՈՒՐԸ ՀՈՒՐ ԺՈՒՐ
ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ ԲԵՐՆԵՆ ՄԷՋ

Ժողովրդական վէպին — Սասանաց Ցան
— մէջ՝ պարզ խօսք մը կը գրաւէ ուշագրու-
թիւնս:

Մհերի մահէն ետքը ծնած Դաւիթը որբ
էր. որովհետեւ ծնող մայրն ալ կը մեռնէր ան-
միջապէս: «Կնիկը տարան վերուցին, կ'ըսէ վէպը
— Դաւիթ մօջ լէր ջըլնի»:

Աս խօսքով հասկցնել կ'ուզուի թէ՛ «ան-
տէր, անպաշտպան մնաց գետին», ուր տարբեր
փոքր չկայ ինչիէ զատ, որ ջըլնաւոր խոսէ,
ճիշտ հիւսուած կ'ըլլայ:

Վէպին փոփոխականներն (variante) մէկ՝
ջըլն տեղ կը գործածէ արդէն ինչ բառը. —
«...աղէն անտէր կը մնայ իւրի (փոխութիւն) վե-
րայ»:

Ուրիշ փոփոխակի մը մէջ ալ՝ ձեւը նոյն
է. — «Մեր տղէն օճէնայ լէր ջըլնի»: Մհեր
ըսաց՝ լըլը ինչ, լըլը կնիկ լէր ջըլնի, որուն
իր բացատրութիւն կը գտնենք գրքին ստորէ՝
հետեւեալը. — «ցօղ բառիցն է (== ցօրնի
կոթ). այստեղ նշանակում է՝ որբ կը մնայ»:

Գիտնական բանահաւաքին (Բ. Խալա-
թեանց) տուած այդ բացատրութիւնը, ինչ կը
թուի, բունաղբօս է: Որչափ գիտեմ՝ ցօրնի ջը-
լնաւորէն խոր չի շինուիր, գեթ մեր կողմերը
(Մոկիւն մէջ ըլլալով), չափաւ միայն,
— ան ալ նեղ պարագաներէն — Գրեթեմի
(համար) երկար ցօղուններէն աղբաւոր խոր-
ներ հիւսելով կը գործածեն Գաւաշի գե-
ղացիները:

Իսկ ճիշտ (կնիւն) խոր շինել սովորական
է, եւ կնիւնի տերեւներն ալ տեսակ մը ջը-
լն են:

Ցըլ կամ Ծըլն ընդհանուր կոչումով
ըմբռնուած փողածեւ տերեւներ ունեցող կնիւն
(ճիւն) կը հիւսուին նաեւ զամբիւղներ, զամբիւ-
ղիկներ (սէլէ), կողովիկներ, եւ տնային ուրիշ
յարմարաւոր փայտ-ընդունարաններ, Յօրնի եւ
համարի ծղօններէն ալ՝ աւելի փոքր նման բա-
ներ կը գործեն գեղացիք:

Աւելի խոշոր կողովներու, սակաւկողով-
ներու, կշիռքի թաթի (խո) շինութեան համար
կը գործածեն, — նոյն իսկ վանի այգեգետներ —